

SADRŽAJ

PRILOZI:

<i>Dr. Miroslav Šicel:</i> Hrvatska književnost između dva rata	1
<i>Dubravko Jelčić:</i> Dva kobna utorka	8
<i>Ivo Perić:</i> Pedagoški pogledi Nikole Gučetića	18
<i>Josip Luetić:</i> Dubrovnik u mediteranskom brodarstvu sedamnaestog stoljeća	37

POEZIJA:

Mladice:

Paskval Ivačić (42), *Luko Paljetak* (44), *Antun Perić* (46), *Cvijeta Jakšić* (52), *Iris Karminski* (53), *Radmila Opačić* (46)

IZ KULTURNE PROŠLOSTI:

<i>Trpimir Macan:</i> U dubrovačkom kazalištu početkom dvadesetog stoljeća	54
--	----

OSVRTI:

<i>Tereza Ganza-Avas:</i> <i>Jakša Ravlić:</i> Matica hrvatska 1842—1962.	58
<i>K. M.: Dušan Berić:</i> Iz korespondencije kapetana Nika Dubokovića	63
<i>Josip Vrančić:</i> <i>Kruno Prijatelj:</i> Klasicistički slikari u Dalmaciji	65
<i>Vinko Ivančević:</i> Jedna vrijedna knjiga	67

BILJEŠKE:

<i>Ivo Visković:</i> In memoriam Milanu Bogdanoviću	69
---	----

LIKOVNI PRILOG:

Slikarstvo Đura Pulitike	71
------------------------------------	----

Uređuju:

NIKOLA KOJIĆ
JOSIP LUETIĆ
STIJEPO OBAD
PERO PORTOLAN

Izdavač: Pododbor Matice hrvatske u Dubrovniku — Uredništvo: Historijski institut, Lapadska obala 5 — Odgovorni urednik Pero Portolan — Tehnički urednik Miško Konjevod — Godišnja pretplata 400 dinara — Pojedini broj 100 dinara — Čekovni račun br. 438-11-615-14 kod Narodne banke u Dubrovniku — Tisak: Tiskara »Ivo Čubelić« Dubrovnik

P-6780

DUBROVNIK REVIJA ZA KNJIŽEVNOST NAUKU I DRUŠTVENA PITANJA

God. VII br. 1, 1964.

Hrvatska književnost između dva rata*

MIROSLAV ŠICEL

Hrvatska književnost ulazi u razdoblje između dva rata (1918—1941) opterećena nizom problema i pitanja koja su se javila još prije pa i u toku samoga rata, a sada su, u prvim poratnim godinama, dozrela do toga da se i definitivno počnu rješavati.

U I se svjetski rat ušlo s dvije prilično naglašene književne koncepcije: izrazito artistskom, kao logičnim nastavkom na »modernu« i Antuna Gustava Matoša, te nacionalno-romantičnom kojoj su literarno-umjetnički uzori bili Vladimir Nazor i Ivan Meštrović kao skulptor.

Kad se oko 1916. godine uz te dvije koncepcije pojavila i treća — ekspresionistička, a teoretsko-polemčki sukobi postali glasniji i brojniji od originalne književne produkcije, bilo je jasno da će se ubrzo morati izdvojiti kao dominantna ona koncepcija koja je sadržavala u sebi najviše realnih mogućnosti za daljnji razvoj.

Već prvi dani života u navonastaloj državi Srba, Hrvata i Slovenaca pokazali su da vladajuća buržoasko-gradanska klasa neće biti u stanju riješiti osnovno nacionalno pitanje, a sve jače velikosrpske hegemonističke tendencije beogradskih vladajućih kapitalističkih krugova ubrzo su srušile iluzije naših nacionalnih pseudoromantičara o idealnoj jugoslavenskoj zajednici.

S druge strane larpurlartistička tendencija, naivna i idilična, poslije Matoša i »moderne« uopće zaista više nije mogla reći ništa nova, pa je tako ekspresionistička koncepcija odjedanput izbila posve u prvi plan i dala osnovno obilježje i ton našoj književnosti u prvih nekoliko poratnih godina.

U svojoj osnovi anarhičan, ekspresionizam je kao literarna metoda i izraz značio revolt i pobunu protiv svega tradicionalnog

* Ovaj je rad zamišljen kao uvod u širi sintetički pregled hrvatske književnosti i njenih najznačajnijih stvaralaca između dva rata, pa se zato uglavnom ne spominju poimenice pojedini pisci.

K-223/64

KNJIŽARNA
JUGOSLAVIJE

Pedagoški pogledi Nikole Gučetića

IVO PERIĆ

I

Kultura renesanse, ostvarena u 15. i 16. stoljeću, predstavlja golemu historijsku tekovinu, koja je prekinula mračni srednji vijek i otvorila nove vidike za cjelokupan kasniji razvoj. U stvaranju te kulture učestvovali su svojom aktivnošću i naši ljudi, onoliko — koliko su dozvoljavale specifične prilike sredinâ u kojima su živjeli i kulturno stvarali. Preobražaj u to doba, izvršen ili iniciran u svim oblicima društvene svijesti, bio je pratilac i posljedica svestranijeg ekonomskog prosperiteta, koji je, iako nejednako, došao osobito do izražaja na svim područjima evropskog Sredozemlja i u zemljama zapadne Evrope.

Gradovi naše jadranske obale u to vrijeme ispoljavali su se u okviru specifičnih uvjeta pod mletačkom vlašću. Jedino je *samo-stalni Dubrovnik imao šire mogućnosti razvoja i stvaralačkog aktiviteta u raznim pravcima kulturnog stvaranja*, što je manifestirano osobito u 16. stoljeću. Među kulturnim djelatnostima toga doba u renesansnom Dubrovniku, Nikola Gučetić je veoma istaknuta i cijenjena ličnost; spisatelj, čije je stvaralačko pero bilo veoma svestrano, te se njegov opus može razmatrati sa stanovišta pedagogije, sociologije, filozofije, etike, estetike, književnosti, politike, ekonomije i državno-pravne teorije.

Sa nekih od tih stanovišta Gučetić je već i obrađivan, ali, pored toga on je još uvijek dovoljno neobrađen i nepoznat, pa nije ni čudo, što se — na nekim našim pedagoškim katedrama filozofskih fakulteta, kao i na nekim drugim nastavničkim školama kod nas, kad se govori o kulturnoj baštini renesanse sa stanovišta historije pedagogije — samo spomene ime Nikole Gučetića ili mu se uopće ne obrati ni tolika pažnja. To je velik propust. Čak i u nekim zapaženim priručnicima, kao u onom od B. Jovanovića o sistematizatorima gimnastike, gdje izlaganje počinje prikazom rada talijanskog pedagoga-humaniste, Vitorina de Feltre, Gučetić se uopće ne spominje.¹

¹ Bora Jovanović: »Sistemi i sistematizatori gimnastike«, Beograd 1962.

Pedagoške misli Nikole Gučetića skrenule su pažnju naše pedagoške javnosti krajem prošlog stoljeća, nakon što je Pedagoško-književni zbor u Zagrebu izdao Adamovićevu »Građu za istoriju dubrovačke pedagogije«, u kojoj se govori i o Gučetiću.² Djelovalo je to u izvjesnom smislu kao otkriće, pa je npr. pisac pedagoških udžbenika, Stjepan Basariček, odmah uvrstio Gučetića u drugo izdanje svoje opće historije pedagogije,³ a potom je Ivan Širola objavio u »Napretku« i poseban napis o Gučetiću.⁴ Nadalje, o Gučetiću je ponovo pisao S. Basariček u »Pedagogijskoj enciklopediji«⁵ i u trećem izdanju svoje opće historije pedagogije (g. 1916., str. 162-165). O pedagoškim mislima Nikole Gučetića pisao je informativno i Stijepo Kastrapeli 1910. i 1924. godine,⁶ a u novije vrijeme o Gučetiću je pisano u pregledu povijesti školstva i pedagogije u Hrvatskoj,⁷ zatim je pisao Tomislav Cerovac, čiji je članak,⁸ objavljen u »Pedagoškom radu«, dao povoda Stijepu Kastrapeliu da u istom časopisu tačnije objasni pitanje Gučetićeve školovanja.⁹

U tim dosadašnjim napisima o pedagoškim mislima Nikole Gučetića obično se spominje samo jedno Gučetićevo djelo: »Governo della famiglia« (»Upravljanje porodicom«), ali se ne uzima u obzir i drugo, njegovo najveće djelo: »Dello stato delle Repubbliche secondo la mente di Aristotele con esemipi moderni giornate otto« (»O ustrojstvu republika prema Aristotelovu shvaćanju sa novim primjerima u osmodnevnim razgovorima«).

Mi ćemo na osnovu Gučetićevih izlaganja u tim djelima govoriti o njegovim pedagoškim pogledima, kako smo to precizirali i u naslovu ovog rada. Jer, uz misli, koje mogu biti uzgredne, pogledi uključuju u sebi određen sistem mišljenja i stavova, a upravo to je karakteristično za Gučetića. Nadalje, ovaj

² Vicko Adamović: »Građa za istoriju dubrovačke pedagogije«, I dio, Zagreb 1885., str. 33.—39.

³ Stjepan Basariček: »Pedagogija — IV dio — Historija pedagogije«, Zagreb 1893.

⁴ Ivan Širola: »Pedagogijske misli Nikole Vida Gučetića« — »Napredak« br. 16—19, Zagreb 1899.

⁵ »Pedagogijska enciklopedija«, knj. I, sv. VII, Zagreb 1901., str. 431.—433.

⁶ U »Obzoru« br. 50, Zagreb 1910; u »Smotri dalmatinskoj« br. 7, Zadar 1910. i u zaseb. izdanju »Dubrovačkog lista«, Dubrovnik 1924.

⁷ »Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj u redakciji dra D. Frankovića«, Zagreb 1958., str. 36—37.

⁸ Tomislav Cerovac: »Dubrovački humanist Nikola Gučetić i njegovo pedagoško djelo Uprava porodice«, »Pedagoški rad« br. 9—10, Zagreb 1960., str. 353—359.

⁹ Stijepo Kastrapeli: »Pitanje školovanja Nikole Vida Gučetića (Gozze)«, »Pedagoški rad« br. 7—8, Zagreb 1962., str. 261—273.

momenat mi želimo i posebno naglasiti zbog toga, što i u humanističkoj književnosti uopće, ima dosta uzgrednog didaktizma.

Gučetić je, međutim, u spomenutim djelima raspravljao o odgoju i obrazovanju kao kategorijama nužnosti sa stanovišta porodične i državne zajednice, a u duhu humanističke lektire, na koju se često poziva i koju obilno koristi, te na osnovu vlastitih nazora o odgoju i obrazovanju mladog naraštaja, iznoseći katkada i kri-

II

Nikola Gučetić, rođen u Dubrovniku 1549. godine, potječe iz porodice Gozze (slavizirano: Gučetić), koja vodi svoje porijeklo od jednog ogranka roda Pekurario, doseljenog u Dubrovnik još oko 1000. godine iz Hercegovine. Do 13. stoljeća bilo je u Dubrovniku nekoliko porodica Gozze (Goce), a u 14. vijeku broj porodica s tim prezimenom znatno se uvećao, tako da su mnogi članovi tih porodica, svojom privrednom aktivnošću i društvenim značajem, stekli velik ugled u starom Dubrovniku, pa historičar Milorad Medini, da još više istakne taj značaj, naziva to stojeće — »vijek Gučetića«.¹⁰

Sredinom 15. stoljeća rod Gozze je u Dubrovniku, po broju odraslih muškaraca, uključenih u društveni život grada, »sačinjavao sedminu celokupnog tadašnjeg patricijata«, spadajući — kako kaže Irmgard Manken — u najznačajnije patricijske rođeve »po svojoj privrednoj moći, kao i svojim odličnim vezama i ličnim značajem mnogih svojih članova«.¹¹

Genealogiju roda Gučetić napisao je Ambrozije Gučetić (*«Familiae Gozziae genealogiam»*). U toj genealogiji govori se o više Gučetića s imenom Nikola. Zato pisac genealogije uz ta imena navodi i imena očevā, po kojima se lako zna o kojem se Nikoli radi. Ovo je bio razlog, da je i naš pisac, Nikola Gučetić, u sklopu svog imena i prezimena, redovno navodio i ime svoga oca Vita (Vida), nazivljući se: *Nicolo Vito di Gozze*. Po ocu su ga često zvali i Vitović, što saopćuje i Ignjat Đorđić u zbirci kraćih biografija dubrovačkih pisaca (*«Vitae illustrium Rhagusinorum»*), gdje kaže za Gučetića: *«Nicolans Vitus Gozzius vulgo Vitovich»*.¹²

Nikola Gučetić se školovao u Dubrovniku. Kad mu je bilo osam godina, izvršen je, odlukom Velikog vijeća, značajan reformni zahvat u dubrovačkom školstvu; naime, godine 1557. donesena je

¹⁰ Milorad Medini: »Dubrovnik Gučetića«, Beograd 1953., str. 1.

¹¹ Irmgard Manken: »Dubrovački patricijat u XIV veku«, Beograd 1960., str. 255.

¹² Petar Kolendić: »Biografska dela Ignjata Đurđevića«, Beograd 1935., str. 63.

tičke primjedbe na odgojnu praksu u Dubrovniku svoga vremena. nova uredba o obrazovanju omladine (*«Provedimentum formatum super reformatione juventutis»*), koji je obavezivao plemićke sinove da pohađaju školu do svoje 20. godine života. Nakon osnovne (elementarne) škole učenici su polagali ispite kojima je trebalo da dokažu svoju pripremljenost za prijelaz u gramatičku školu, u kojoj su se izučavale humanističke nauke. Osnovnu i gramatičku školu Gučetić je završio u Dubrovniku, ali nije išao na studije u Italiju.

Da Nikola Gučetić nije studirao u Italiji potvrđuje i kraći govor njegovoj knjizi *«Dello stato delle Repubbliche»* pod naslovom *«A i letteri»* (*«Čitaocima»*), gdje se izričito kaže: »Predragi čitaoci, ako autor ovih raspravljanja o stanju republika ne iznese ono što žele vaši obrazovani umovi, ispričat ćete ga, imajući na umu, da on nije nikada vidio zidine Padove, ni Bolonje, niti ijednog drugog glasovitog učilišta izvan svoga grada, utemeljenog na visokoj obali mora i pod krševitim brdom Brgatom. Njemu će se uvijek trebati radije diviti, nego li ga kudit, budući da je on stekao ovo znanje više kod kuće, vlastitim marom, bez učitelja, nego li vani s pomoću drugih«.¹³

Dubrovnik Gučetićeve vremena zapadao je sve osjetnije u ekonomsku krizu zbog slabljenja trgovine u Sredozemlju i prenošenja pomorsko-trgovačke orijentacije preko oceana. Ali, kulturni život bio je veoma razvijen, te je u gradu bio niz pjesnika i ljudi koji su se bavili naukom. I Gučetićeve žena Marija (rođ. Gundulić) pisala je pjesme i bila prijateljica glasovite Cvijete Zuzorić, kojoj je čak i Torkvato Taso posvetio neke svoje pjesme. Radi književnih diskusija i njegovanja spisateljskog rada postojale su od toga vremena i u Dubrovniku *akademije*, čiji su se članovi — povezani raznim duhovnim i uopće stvaralačkim preokupacijama, zatim prijateljstvom i slično — sastajali i međusobno raspravljali. Ovakvi kontakti bili su veoma privlačni. I Nikola Gučetić je pripadao jednoj od takvih akademija, te — potpisujući svoja djela — redovito pridodaje i naznaku da je dubrovački plemić i član *Akademije skrovitih* (*«Nicolo Vito di Gozze gentil'huomo Raguseo, accademico occulto»*).

U pomenutoj genealogiji roda Gozze, kaže se za našeg Nikolu da je »bio rijetke dosjetljivosti, čovjek oštroman i oprezan, mnogo poštovan od Republike«. Za svoga života — kako su istakli njegovi biografi — vršio je mnoge javne funkcije u Dubrovniku, a između ostalog bio je i sedam puta biran za kneza.

¹³ Nicolo Vito di Gozze: *«Dello stato delle Repubbliche secondo la mente di Aristotele con essempli moderni giornate otto»*, presso Aldo, Venecija 1591., str. 447.

III

Gučetićeve djela svjedoče o njegovoj širokoj erudiciji i kulturi. Mnogo je čitao, dobavljajući knjige iz Italije (razumije se: na talijanskom i latinskom jeziku), te je tijekom svoga života formirao veoma bogatu privatnu biblioteku, koja se za dugo vremena, i iza njegove smrti, čuvala u njegovu ljetnikovcu u Trstenome kraj Dubrovnika. Dakako, da je čitao knjige i iz biblioteka svojih prijatelja, kao i iz samostanskih knjižnica u gradu. Nema sumnje, jer to potvrđuju njegova djela, da je bio jedan od najobrazovanijih ljudi svoga vremena u Dubrovniku. Pišući o njemu, F. M. Appendini je, imajući to u vidu, kazao da »zaista pobuđuje čuđenje da je Gučetić mogao postići tako različita znanja« — »a da nije nikada zakoračio izvan rodnog grada«. ¹⁴

Govoreći o Gučetiću, V. Filipović je, u svom pregledu filozofije renesanse, dao o tome naj potpunije objašnjenje, rekavši: »Sama činjenica, da je Nikola Gučetić mogao, ne studirajući nigdje u inozemstvu, pisati ovako općenito u svijetu priznata i vrijedna znanstvena djela, svjedoči o visokom nivou naše humanističke kulture u Dubrovniku«. ¹⁵ Bogato znanje, stečeno stalnom znatiželjom i marljivošću, uz prirodnu bistrinu i darovitost koje je posjedovao, potakli su našeg Gučetića da se bavi raznim pitanjima nauke. Na toj osnovi — kako to tvrdi i Frančesko de Sanctis — naučni interes u doba renesanse poticao je i »iz samih grudi erudicije«. ¹⁶

Uzori N. Gučetića su u prvom redu veliki filozofi, Platon i Aristotel, a potom i još neki drugi mislioci antike, zatim razni pisci i filozofi kršćanske filozofije, skolastičari, kao i istaknutiji predstavnici renesansne misli do njegova vremena. On je tipičan eklektičar, koji se koristi mislima drugih utoliko, koliko te misli služe njegovoj koncepciji tematike koju obrađuje i doprinose njenom sadržajnom obogaćenju. Ali, ponekad je to služenje tuđim mislima u Gučetićevim djelima ispoljeno u tolikoj mjeri da se mjestimično cijelo izlaganje svodi na prepričavanje drugih, ali pri čemu on doduše obično navodi izvor (tačan naziv djela i ime pisca), što znatno olakšava utvrđivanje njegovih uzora. U ovome je, on redovito dosljedan. Time je dakako uvijek prožet željom da pokaže svoju učestnost i serioznost prizivom na autoritete, pa da to još više naglasi,

¹⁴ F. M. Appendini: »Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de Ragusi«, I, Dubrovnik 1802., str. 68.

¹⁵ Vladimir Filipović: »Filozofija renesanse«, Zagreb 1956, str. 121.

¹⁶ Francesco de Sanctis: »Povijest talijanske književnosti«, Zagreb 1955., str. 545.

on je na početku svog glavnog djela »O ustrojstvu republika« naveo i skupno 86 autora kojih je djela citirao u ovoj svojoj knjizi.

I jedno i drugo Gučetićevo ovdje navedeno djelo dokazuje da se on neposredno služio djelima većine tu spomenutih pisaca ili pak posredno njihovim mislima preko djela suvremenije literature, koje je autore također naveo. Iako se on izdašno služio literaturom pri stvaranju svojih djela, treba istaći i to — kako je zapazio i V. Filipović — da ta »djela nose individualan biljeg« i obiluju originalnim komentarima i idejama. ¹⁷

U okviru tih uzora i duha vremena, kao i iz ličnih shvaćanja, zapažanja i razmišljanja, proizašli su i Gučetićevi pedagoški pogledi. Potrebno je istaći da on ne nastupa kao pedagog-praktičar, koji odgoj i obrazovanje gleda iz okvira škole, a što je osobito karakteristično npr. za neke glavne predstavnike humanističke pedagogije u Italiji (Vitorino da Feltre, Mafeo Vedio i dr.). Jer, Gučetić nije učitelj, on na odgoj gleda kao građanin (kad govori o porodičnom odgoju) i to, dakle, sa pozicija svoje erudicije, ličnih nazora i potreba dubrovačke sredine, a sa istih pozicija on gleda odgoj i kao državnik (kad govori o uloci obrazovanja i odgoja mladog naraštaja sa stanovišta interesa šire zajednice). Ovo je osnovno što treba imati u vidu kad se prilazi razmatranju pedagoških pogleda Nikole Gučetića. I još nešto: on je u prvom redu filozof, te je i njegov naučni interes, filozofsko-spekulativnog tipa, ¹⁸ pa njegove pedagoške poglede treba gledati i kroz ovu prizmu.

Gučetićeve djela su pisana pretežno dijaloški i u njima, kao autorove subesjednike, susrećemo istaknute ličnosti kulturnog života onovremenog Dubrovnika. Takav oblik dijaloškog rasplitanja teme bio je donekle uobičajen i kod najstarijih Gučetićevih uzora (npr. u Platonovim »Zakonima«), prakticira se dalje i u srednjem vijeku, a u doba renesanse ima veoma velik broj pisaca koji pišu u toj formi.

IV

Svoje najvažnije pedagoške poglede Gučetić je iznio u djelu »Upravljanje porodicom«, štampano u glasovitoj tiskari Aldo u Veneciji 1589, a napisano talijanskim jezikom (tal. »Governo della famiglia«). Gučetić je tada imao 40 godina. Sam naslov te knjige podsjeća na istoimeno djelo »Governo della famiglia« talijanskog pisca Agnola Pandolfinija (1360—1446), koje je više puta štampano pod imenom ovog pisca kao njegov samostalni rad, a »u stvari je prerada III knjige »Porodica« od Leona Batiste Albertija«. ¹⁹

¹⁷ V. Filipović, o. c., str. 120.

¹⁸ »Enciklopedija Jugoslavije«, sv. 3., Zagreb 1958., str. 634.

¹⁹ »Enciklopedia Italiana«, sv. XXVI, Roma MCMXXXV, str. 173.

Iako ta Pandolfinijeva knjiga ne nosi pečat vlastite originalnosti, ona u usporedbi s Albertijevim djelom, što je posve i razumljivo, ima i svoja samostalna obilježja, te je kao takvu i uvažava talijanska historija pedagogije, pa je sa tog stanovišta o njoj posebno pisano.²⁰ Naš Gučetić, po svoj prilici, nije imao tu knjigu u rukama, ali je koristio Albertijevo djelo o porodici, što znači, da je bio na istom izvoru kao i Pandolfini.

Tu podudarnost u naslovu Gučetićeve i Pandolfinijeve knjige prvi je zapazio Vicko Adamović, koji je kazao za Pandolfinijevo djelo da sadrži »samo naputke za ekonomičku upravu kuće i obitelji«, dok se Gučetićevo djelo »može smatrati kao potpuni pedagoški rukovodnik«, jer »obiluje mudrijem opomenama i napucima za odgoj i obuku«.²¹

Važno je navesti da je Nikola Gučetić prije djela »Upravljanje porodicom« bio napisao svoje glavno djelo »O ustrojstvu republika«, ma da je ono izašlo dvije godine kasnije. Pišući ovo djelo o državi kao široj zajednici, on je sve više uviđao društvenu važnost sredenosti i odgoja u porodici kao osnovnoj ćeliji društva, jer, u onovremenom renesansnom Dubrovniku, bilo je mnogo primjera nebrige o odgoju djece, raskošnosti i uopće porodične razuzdanosti.²² Gučetić je u tome gledao veliko zlo ne samo za dječije porodice, nego i za širu zajednicu — državu. To je bio glavni razlog zašto se odlučio na pisanje djela »Upravljanje porodicom« i da upravo to djelo prije objavi nego već napisano djelo »O ustrojstvu republika«, koje je zadržao — kako veli — u mraku svojih rukopisa.²³ Mogli bismo k tome navesti i još jedan razlog: Gučetić je, naime, pišući ovo ranije djelo na osnovu obilne, prvenstveno filozofske literature, uvidio i od svojih uzora, da su oni dosta pažnje poklonili pitanjima odgoja i obrazovanja mladog naraštaja, te je mogao, služeći se njihovim mislima, lako napisati djelo, koje se odnosi na upravljanje porodicom, pa i s ekonomskog stanovišta. Tako je nastalo njegovo djelo »Upravljanje porodicom«, pisano u dijalogu, u kojem je autorov subesjednik Stijepo Bunić. Djelo je posvetio svom rođaku, Nikoli Lujovu Gučetiću, koji je prema autorovim riječima u uvodnoj posveti — »sretno znao upravljati vlastitom kućom«, pa

²⁰ V. Cortesi: »Il governo della famiglia di Agnolo Pandolfini, studio-critico«, Piacenza 1881.

²¹ V. Adamović, o. c., str. 37.

²² To se naročito dobro vidi i iz komedija Marina Držića, koji je prezirao pustopašnost jednog dijela dubrovačke aristokracije, pa je potkraj svoga života i napustio svoj rodni Dubrovnik, tražeći — u cilju obaranja aristokratske vladavine u njemu — i vojničku pomoć od firentinskog vojvode.

²³ Nicolo Vito di Gozze: »Governo della famiglia«, presso Aldo, Venecija, 1589., str. 1 (u uvodnom, nepaginiranom dijelu posvete).

je kao takav veoma pogodan, da uspješno preuzme i »teret državne uprave«.²⁴

Zanimljivo je istaći da je na naslovnoj stranici knjige »Upravljanje porodicom« odmah ispod naslova Gučetić nadodao objašnjenje da se u toj knjizi »ukratko raspravlja o pravam gospodarstvu i na lagan i na učen način daju upute za upravljanje kućom ne samo u gradu nego i u onoj na posjedu, a također i to kako se može uvećati i sačuvati bogatstvo«.

I zaista, veći dio te knjige bavi se raznim gospodarskim pitanjima, ali ipak njena najvažnija vrijednost je u dijelovima koji predstavljaju Gučetićeve pedagoške razmatranja. Odmah na početku Gučetić se kritički osvrće na porodično upravljanje u Dubrovniku, navodeći da o tom upravljanju »kućedomaćini izgleda malo vode računa, što se očito raspoznava po raspuštenom životu njihove djece« (str. 2). Čovjek je — kaže Gučetić — pozvan da se bavi samim sobom, »podvrgavajući svoje neuredne strasti« moralnim vrlinama, ali isto tako je pozvan da »upravlja i s drugima, a naročito s onima koji ga neposredno slijede«.²⁵

Aludirajući na neke nepoželjne aristokrate u upravnom aparatu dubrovačke Republike, Gučetić je naglasio da je »u uvijek bilo očito, da tko god nije znao upravljati vlastitom kućom, još je manje znao upravljati gradom koji je sastavljen od veće množine nego li je porodica, pa je zbog toga u stara vremena u nekim gradovima Grčke bilo zakonom propisano da nitko ne može uzeti uzde građanskog upravljanja ako prije toga nije bio dobar način njegova domaćeg upravljanja u kući«. Na to je njegov subesjednik Bunić dobio: »O svetoga zakona!«²⁶ — što predstavlja u stvari poantu Gučetićeve aluzije (razumije se, iako je knjiga pisana dijaloški da i pitanja i odgovori pripadaju Gučetiću kao autoru).

Gučetić dalje kaže da su muž i žena glavni stubovi obitelji i da u upravljanju porodicom najvažniju ulogu ima muž kao otac djece. Pozivajući se na mišljenje Platona i Marsilija Ficina o ulozima u porodici, Gučetić ističe da je osnovna očeva dužnost »voljeti djecu i upravljati njima kao što svatko od nas upravlja i vladati svojim vlastitim udovima«.²⁷

Interesantno je da Gučetić koji je mnogo isticao znanje i sposobnosti svoje žene Marije i njene prijateljice Cvijete Zuzorić, koji ih je uveo u neka svoja djela kao subesjednice, a što je do tada u literaturi bilo rijetko da u raspravama vode dijalog žene, nije zauzeo progresivniji stav prema položaju žena i njihovoj ulozi u životu

²⁴ Ibid, str. 2 (nepaginirani dio posvete)

²⁵ Ibid., str. 3.

²⁶ Ibid., str. 4.

²⁷ Ibid., str. 20.

porodice i društva, a još više iznenađuje što se on u ovoj knjizi i ne osvrće na potrebu školovanja ženske djece. Kad govori o odgoju i obrazovanju on glavnu pažnju poklanja muškoj djeci. To čini zbog toga, jer je još u ono vrijeme uloga muškarca u privrednom životu bila izrazito dominantna (u obrtu, trgovini i pomorstvu), a vjerojatno i zbog toga što se pri tome ugleda na rano-kršćanske filozofe, Jeronima i Augustina, kao i na filozofe stare Grčke i Rima, kad je položaj žene bio neuporedivo teži i koji su tretirali odgoj ženske djece na nivou tog položaja i za taj položaj.

Gučetić kaže da otac, voleći svoga sina, čini to »hraneći ga, poučavajući ga, pripremajući mu naslijeđe i podržavajući ga u opstanku.²³ Raspoređujući roditeljske dužnosti prema djeci on navodi »četiri zakona«. — »Prvi zakon se odnosi na rađanje djece, drugi na odgoj, treći na izobrazbu, četvrti na davanje primjera za njihov život. Prvi se odnosi na muža, drugi na ženu, treći na muža, a četvrti na obadvoje.²⁹

Analizirajući te »zakone«, Gučetić prvenstveno ističe da braćni parovi treba da budu zdravi, o čemu osobito moraju voditi računa prije sklapanja braka, jer bi se moglo desiti da djeca naslijeđe »nedostatke koje su imali njihovi roditelji« (str. 53.), a što se navika tiče, koje djeca usvoje od roditelja, njih »radije treba pripisati životu u kući nego li naslijeđenoj prirodi.³⁰

V

S rođenjem djeteta počinje o njemu sistematska roditeljska briga. Po ugledu na Aristotela,³¹ Gučetić dijeli odgoj mladog naraštaja na tri perioda po sedam godina i to: od 1—7, od 7—14. i od 14—21. godine. Za svaki taj period on daje upute kako treba pravilno utjecati na fizički i duševni razvoj mladog naraštaja.

PRVO SEDMOGODIŠTE: U ovom periodu dječjeg života, Gučetić pridaje osobito značenje uzgojnoj ulozi majke, te u njenu dužnost izričito stavlja onaj »drugi zakon« prema djeci. Žena treba da vodi brigu o djetetu još dok je dijete u njenoj utrobi i to na taj način da se prikladno hrani, jer ona time istodobno hrani i dijete u sebi. Nadalje, žene kao trudnice, moraju lagano da vježbaju, »da se ne uznemiruju i da čvrsto vjeruju da će sretno porođiti«. Ovaj momenat je veoma zanimljiv sa psihološkog stanovišta.

Nakon poroda, majka treba da doji dijete, a potom da ga hrani — preporučuje Gučetić — mekanim i lakšim jelima do sedme

godine. »Ako ga majka ne može hraniti — upozorava on — zbog raznih razloga, mora sa svom brigom naći jednu dojilju ili hraniteljicu koja, želimo reći, hraneći dijete treba da bude odgovarajuće konstitucije kao porodilja, jer mlijeko slično majčinom mlijeku najbolje odgovara djetetu; naprotiv ako siše različito mlijeko, sklono je različitim nedostacima i podložno raznim bolestima.³² Žene, dok su trudnice i dojilje, ne bi smjele piti vino. One treba da vježbaju djecu od najranije dobi, kako bi dječji udovi mogli postati okretniji i jači. Na takvu vježbu djecu treba postepeno privikavati. Vježbe moraju biti lagane i umjerene, da »odgovaraju dobi od treće do sedme godine«. Jer — ističe Gučetić — »umjerena vježba izaziva prirodnu toplinu, oživljuje čitavo tijelo i krijepti ga. Vježba pomaže toplinu, probavu hrane, troši izlučevine, otvara pore, razrijeđuje sokove.³⁵

Majke treba da izbjegavaju »da zastrašuju djecu, da ih ne ispunjavaju strahom ili bilo kakvom žalošću«. Potrebno je da dječji duh bude što smireniji i odavle treba da polaze svi postupci, počev od laganog ljuljanja kolijevke, pa dalje. Djeci treba sprečavati dugi i jaki plač, te — pozivajući se na Platona i Avicenu — preporučuje da to treba činiti »ugodnom i zabavnom pjesmom«. Umjereni dječji plač — veli — ponekad je djetetu i potreban. Oštro kritizira one dojilje koje batinom, žestokim pokretom ili pravljennjem zastrašujućeg lica sprečavaju da dijete plače. Preporučuje da je korisno zbog zdravlja navikavati djecu »da trpe studen jer ona stiska i učvršćuje prirodnu toplinu, a time tijelo postaje snažnije i udovi jači u podnošenju svakog tereta.³⁴ U vezi s tim poziva se na Vergilija i Aristotela, koji su saopćili u svojim djelima da su u stara vremena novorođenčad bila kupana u rijeci. Gučetić naglašava da nije dobro u ranim dječjim godinama da ih se prepušti samo »udobnim užicima«, jer bi se moglo desiti da ih je kasnije od rdavih navika »teško odučiti«. Nadalje, on preporučuje da se djeci ne pripovijedaju »nevaljale priče, već one koje donose korist i usavršavanje«. Zatim je postavio zahtjev da djeca »od sedam godina počnu učiti da raspoznavaju slova i slogove, ali da ih se time odviše ne opterećuje zbog slabosti uma«, da »uče igrajući«, što je mnogo prikladnije »nego da ih se pod stegom navikava silom.³⁵

DRUGO SEDMOGODIŠTE. U ovom periodu dječjeg života, Gučetić pridaje osobito značenje odgojnoj ulozi oca, te u njegovu

²³ Ibid., str. 51. i 52.

²⁹ Ibid., str. 52.

³⁰ Ibid., str. 54.

³¹ Usp. Aristotel: »Politika«, Beograd 1960., str. 259.

³² Nicolo Vito di Gozze: »Governo della famiglia«, str. 56.

³³ Ibid., str. 58.

³⁴ Ibid., str. 60.

³⁵ Ibid., str. 61. i 62.

dužnost izričito stavlja onaj »treći zakon« prema djeci. Ovo je doba kad već djeca treba sistematski i organizirano da uče, doba koje »ne može proći bez napora«, a poznato je — veli Gučetić — da ovaj napor »više umara djetinjstvo i dječastvo nego li mladenaštvo«, te se poziva na Platona koji je isticao nužnost da bi djeca poslije ovog napora svirala liru »zbog smirenja duha i osjetila« (str. 62.).

Navršivši sedam godina, dijete »stupa u doba, u kojem funkcija razuma, koji je dotad bio neizražen, počne da se budi malo po malo i spoznava razliku između dobra i zla, između čestitog i nečestitog, između onoga što zaslužuje hvalu i prijekor« (str. 63.). No, i uza sve to, nužno je — kaže Gučetić, na osnovu mišljenja Protagore i Patricija — da se djeci ne dozvoli »da vide ni da čuju ružne stvari«. Što se tiče brige za njihov fizički razvoj, on naglašava: »U ovoj drugoj dobi treba djecu hraniti sa nešto jačom hranom, suhijom i obilnijom od one kojom su se hranila u prvoj dobi«. Ne bi im se smjelo davati vino bez vode, jer vino, koje nije razblaženo vodom, djeluje štetno: »sputava razgovor, oduzima rasudivanost i čini da osjetila postaju mlitava«. Preporučuje da djeca u ovom drugom sedmogodištu još više vježbaju tijelo i ovo vježbanje da se toliko povećava »koliko su narasle (njihove) snage (str. 64.). — »Ovu dob — ističe Gučetić — treba podvrgnuti brizi učitelja« i navodi da bi djeca učila gramatiku, logiku, retoriku, a ne manje treba ih vježbati u muzici, kao i u »svim drugim disciplinama«, kao što su — po Aristotelu — »gimnastika i slikanje«, a Platon je predviđao još i »aritmetiku, astronomiju, zakone domovine, geometriju, filozofiju i metafiziku«. ³⁶

Gučetić dalje obrazlaže, da spomenuti filozofi nisu bez razloga tražili »da se poučavaju ove znanosti« — »jer kod ove djece na veliko cvjeta pamćenje i ono što prije nauče dugo zadržavaju«, jer im »duh nije rastresen mnogim brigama« (str. 66.). Očito je da je Gučetić govoreći o predmetima koje je trebalo učiti u ovoj drugoj odgojnoj dobi, mehanički prenio mišljenje Platona i Aristotela, ma da je — u to smo uvjereni — i sam bio svjestan da neki od tih predmeta nisu prikladni za dječji uzrast između 7. i 14. godine. Ima više momenata u ovoj knjizi, koji dokazuju da on, povodeći se za velikim misliocima antike, zastupa i preporučuje njihove zamisli koje logično nisu mogle biti i njegovo lično uvjerenje. To je doduše bila osnovna greška i niza ostalih humanista, jer su »stari svijet shvaćali dogmatski, tj. kao uzor za cjelokupno mišljenje i djelovanje«. ³⁷

³⁶ Ibid., str. 65.

³⁷ Jacob Burckhardt: »Kultura renesanse u Italiji«, Zagreb 1953., str. 151.

U Gučetićevo vrijeme i ranije, postojala je u Dubrovniku elementarna škola, koju su pohađala upravo djeca ove druge dobi (od 7.—14. godine), ali njemu je bila bliža i prihvatljivija uzor-lektira, njeno razmatranje i plediranje u njenu duhu. No, pokatkad, zaiskre u njegovim pedagoškim pogledima i konkretne dubrovačke prilike njegova vremena uopće. On preporučuje vješte i čestite učitelje za poučavanje djece, »premda bi — veli — i sam otac mogao preuzeti na sebe ovu brigu što bi bilo veoma dobro«, ali »često biva — kazao je dalje — da to ne mogu činiti, bilo što neki nisu sposobni da vrše tu službu, bilo što su neki zauzeti trgovačkim poslovima za unapređenje kuće« i »u nemogućnosti da se brinu za poučavanje svoje djece, prisiljeni su da ih daju pod pasku i disciplinu učiteljâ, koji su mnogo potrebni« (str. 73.). Ističući važnost odgoja, poziva se na Platona i citira njegove riječi o tome, da bi i sam nadodao: »Veća je sreća neimati djecu, nego ih imati sa rdevim osčinama i štetno odgojenu na propast i sramotu kuće.« ³⁸

Što se tiče ličnosti učitelja, Gučetić veli, da ta ličnost »u prvom redu mora biti čudoredna koliko u govoru, toliko i u djelovanju«. Pri tome se poziva na Aristotela koji je kazao da su »mnogo važnija djela nego riječi«, želeći istaći odgojnu ulogu učiteljeva ličnog primjera. Učitelji treba da ukazuju djeci svoju dobroćudnost i umiljatost, a nikako oholost i krutost. To Gučetić potkrepljuje i riječima Seneke, koji je kazao da je »duh ljudi plemenit i privlači ga više ljubav nego li sila«, te »ako se blago postupâ sa djecom i ona velikim dijelom postaju blaga i ljubazna prema učiteljima«. Strogest ne smije biti sama sebi svrhom, jer, tko djeci postavi strah za stražara, nije dobro učinio. U vezi s tim, citirajući Cicerona, navodi njegove riječi, da strah nikada nije dugo vremena držao sigurnim ni države ni carstva. Ali, upotreba šibe ponekad je i nužna, osobito »kad dobrotâ prethodno nije mogla koristiti«.

Za učitelje još ističe da moraju biti »učeni u slobodnim umijećima i spekulativnim naukama«, da treba da budu »iznalazači novih stvari«, da posjeduju upornost i razboritost, »inače bi očevi mogli izgubiti novac, a djeca vrijeme i trud«. ³⁹

TREĆE SEDMOGODIŠTE. Imajući u vidu treći odgojni period (od 14. do 21. godine), Gučetić kaže, da dječaci, rastući, postaju snažniji, a taj rast treba da prate pojačane tjelesne vježbe i pojačana hrana, »jer u ovoj dobi prirodna se toplina više troši« negoli u prošlim dobima, a tijelo je sposobnije da podnosi veće napore nego prije. Stoga ih treba što više navikavati u bdijenjima, u rvalištimâ, u vježbama s oružjem, jer tijela, izvježbana i na

³⁸ Nicolo Vito di Gozze: »Governo della famiglia«, str. 74.

³⁹ Ibid., str. 76.

ovaj način, postaju okretnija i zdravija. I u momentu »opasnosti za državu«, tako razvijeni mladići »bili bi snažniji i spretinji da je brane.« — »Pošto je ova dob — obrazlagao je Gučetić — više nego li prethodne uzburkana strastima i neurednim požudama, naročito od oholosti, srdžbe i mržnje«, potrebno je, da bi se dobio odgovarajući lijek, da se ta mladež povjeri čestitim i obrazovanim učiteljima. Ako bi mladež ove dobi ostala neposlušna, kasnije bi je bilo nemoguće »ukrotiti i priviknuti na moralne zakone« (str. 67.).

U vezi s tim, Gučetić kritikuje prilike u Dubrovniku, te kaže: »A ne kao u našem gradu da djeca, kad dođu do četrnaest godina, napuštaju škole, malo poštuju učitelje, dapače, što je još gore, prave im ispađe i prijetnje kada ih oni ispravljaju ili kažnjavaju, jer ovo nije drago ni njihovim očevima, koji više paze na obradivanje vinograda nego li na poučavanje djece«. Takav odnos začudivao je Gučetića, koji je dalje ukazivao: »A ipak, kad bi se od ljudi rađale životinje, svakome od nas bilo bi drago da pouči i disciplinira ove životinje ili zbog naše koristi ili zbog naše naslade«, a budući da se »od nas rađaju razumna stvorenja, mi zbog svoje nesposobnosti činimo da ta stvorenja postanu životinje i zvijeri bez stida i bez ikakva nastojanja za hvalu«. Ova dva posljednja momenta — stid i ambicija — osnovni su zahtjevi, po Gučetićevim riječima, u pravilnom odgoju djece. On u ovom momentu podržava i preporučuje ulogu kažnjavanja mladeži, da ju se — kako doslovno kaže »time pouči, zbog časti kuće, zbog koristi naše Republike, kojoj treba više cvakvih (čestitih), nego li kruha« (str. 68.). Tumačeći svoj stav prema kažnjavanju, Gučetić veli: »Ja ne kažem da djecu treba tako kažnjavati da bi ih se moglo izazvati na bijes, ali hoću da ne prođu bez kazne« (str. 69.).

Poslovni život oduzimao je mnogo vremena nizu ljudi u renesansnom Dubrovniku i očevi se nisu mogli baviti svojom djecom koliko je bilo potrebno. Zato je Gučetić u ovom svom djelu i kritičar postojećeg stanja, saopćujući da svako dijete »živi po svojoj volji, te su njihove drskosti već prevršile mjeru« (str. 76.). On je »u tom najzrelijem vremenu civilizacije svoga bogatog grada« ukazao da »dubrovačka omladina nije bila sklona učenju i da se učeni ljudi nisu osobito cijenili«. ⁴⁰

To je misao, koju Gučetić ističe na više mjesta u svojoj knjizi o upravljanju porodicom. Gramatičku školu, koja je obuhvatala mladiće upravo ovog trećeg odgojnog perioda (od 14. do 21. godine), pohađao je ne baš veliki broj plemićke omladine. Plemićki sinovi u Dubrovniku, čim bi obukli plašt, stidjeli bi se

⁴⁰ Cvito Fisković: »Igra loptom u renesansnoj Dalmaciji«, »Moćnost« br. 12, Split 1958., str. 991.

pohađati školu i da uče, a to je — s prijekorom se osvrtao Gučetić — »na vječno ruglo naše Republike«. ⁴¹

VI

Analizirajući drugi i treći odgojni period u životu mladog naraštaja, Gučetić je isticao mnoga odgojna zapažanja i savjete, jednako važne za oba školsko-odgojna perioda. Na pitanje: »Što treba da radi odgajatelj kod moralnog poučavanja sve djece?« — on odgovara da odgajatelj »mora svim marom i nastojanjem paziti da povuče ovu djecu iz rdavog društva«, jer je, citira Salamina — »naša narav više sklona zlu nego dobru«. Gučetić je na to nadovezao svoju veoma zanimljivu misao: »Odgajatelj, koji samo isključi dijete iz rdavog društva, a ne pouči ga u sticanju vrline, sličli liječniku, koji, premda je (bolesniku) zabranio štetno, nije mu odredio odgovarajuću hranu i kako treba da se liječi«. ⁴²

U odnosu na reguliranje osjetilnog života, Gučetić kaže »da su osjetila u nama poput vrata kroz koja predmeti, koliko senzibilni, toliko i razumni, ulaze u našu dušu«. Učitelj stoga ne smije dozvoliti »da djeca vide ružne stvari« — jer »djeca snažno zadržavaju u pamćenju ono što vide i mnogo vole ako je to bilo ugodno i dopadljivo«. Isto tako, djeca ne bi smjela ni da čuju ružne stvari, jer po Aristotelu je — kaže Gučetić — »čuti blizu činiti«. Gučetić se nadalje zalaže protiv svega što izaziva štetnu požudu.

Dječji iskazi treba da budu usmjereni i treba paziti da djeca ne lažu, a to djeca često čine, jer su — veli on — »nesposobni za istinito«, pa nastoje da dokažu »da i oni znaju raspravljati o stvarima koje im inače nitko ne vjeruje«. Preporučuje da djeca budu više »šutljiva nego govorljiva, da više pažljivo slušaju, »jer slušajući uče, a učeći postaju razboriti, razumni i na dobro naviknuti«. ⁴³

Zanimljivi su i Gučetićevi savjeti koji se odnose na ishranu djece. Djeca pri jelu ne smiju biti nagla i pohlepna, treba da budu umjerena, da ne uzimaju hranu prljavim rukama itd. Nadalje, on u svakoj prigodi ističe važnost tjelesnog vježbanja, koje utječe i na osvježanje duha. Navodi »mačevanje, ples, igranje loptom ili loptom u rukama«, kao veoma pogodne vježbe tijela, preporučuje da slobodno vrijeme djeteta treba da bude što korisnije osmišljeno, osuđuje besposličarenje koje naziva »kugom i majkom svih zabluda«. Da to još više naglasi, on je, pozivajući se na Frančeska

⁴¹ Nicolo Vito di Gozze: »Governo della famiglia«, str. 95.

⁴² Ibid., str. 78. i 79.

⁴³ Ibid., str. 81.

Patricija — kazao: »Besposličari moraju biti protjerani iz država, jer ljudi ne radeći uče zlo raditi.«⁴⁴

Dobre su one gre — preporučio je Gučetić — koje njeguju skromnost, koje ne izazivaju zavist i požudu. U odnosu na nošnju djece, on zastupa te iste nazore i kritikuje svaku raskoš i neprikladnost u odijevanju. Među vježbe u slobodnom vremenu, koje je preporučio, Gučetiću se »najviše dopada muzika«, koja je najpodesnija »da osvježuje i tješi ljudske duhove«, djelujući oblažujuće na osjetila. Još su i stari narodi njegovali muziku, te citira Aristotelove riječi, kojima je nazvao muziku »lijekom žalosti i dosade«.

U daljnjem izlaganju, Gučetić razmatra podjelu nauka i umijeća, njihovu odgojnu i obrazovnu vrijednost. Navodi »sedam slobodnih nauka«: gramatiku, retoriku, dijalektiku, muziku, geometriju, aritmetiku i astronomiju, za koje kaže da su »nazvane liberalnim jer ih samo djeca dobrih građana i plemića uče«⁴⁵ Iz ovog se naročito vidi Gučetićev klasni stav.

Definirajući zadatke tih nauka i umijeća, on kaže da nas gramatika uči pravilno govoriti i potrebna je »za sve druge nauke«; retorika upućuje »kako ćemo govoriti kičeno«; dijalektika nas poučava da znamo razlikovati istinito od lažnog i potrebna je za poznavanje svih nauka pošto je ona istraživač istine«; muzika se »sastoji u slaganju riječi i zvukova«; geometrija govori o »neprekinutoj količini i o svakoj vrsti figura«; aritmetika o brojevima, njihovim odnosima i vlastitostima; astronomija o figurama, broju i pokretu nebeskih tijela i o radanju i zalazu nebeskih znakova, a također o razlici dana i noći, o eklipsi sunca i mjeseca i o ekcentričnim i koncentričnim krugovima«. Iza toga, on kaže da postoje »i druge znanosti«, te ih nabraja: fiziku, kao prirodnu nauku koja »govori o prirodi, o uzrocima i drugim slučajnostima«, zatim su etika, politika i ekonomija, kao »praktične i moralne« nauke.

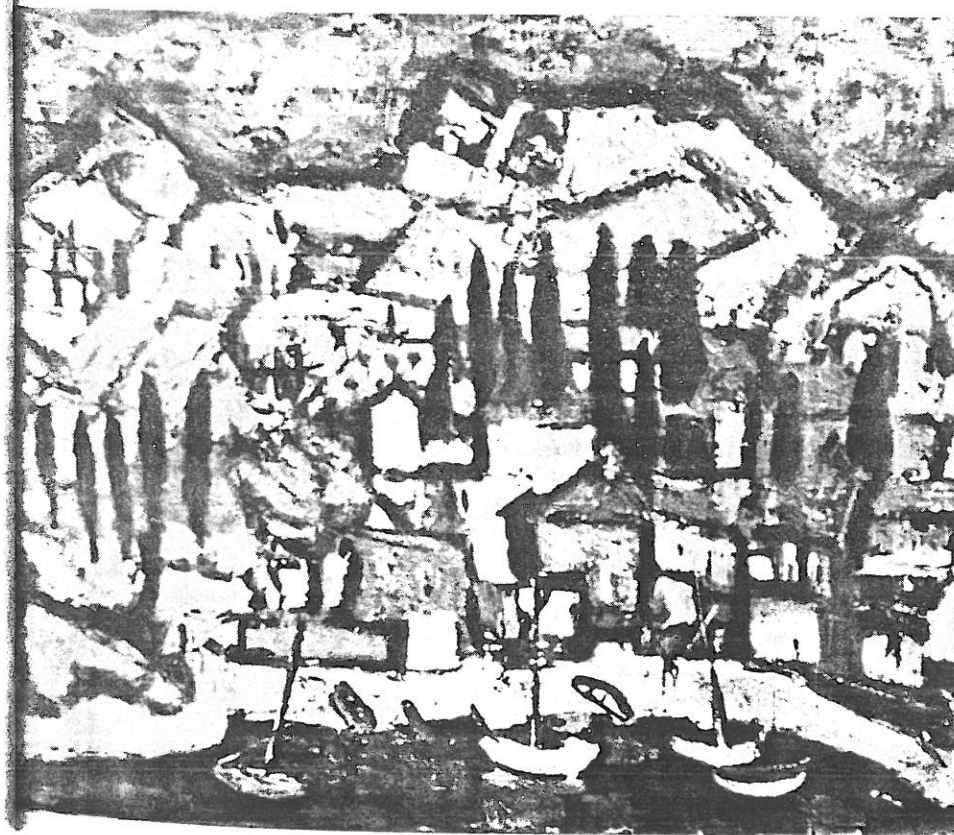
Interesantno je što Gučetić misli o učenju tih nauka sa stanovišta sklonosti učenika. »Oni daci — veli on — koji imaju veću moć demišljanja, imaginacije, zgodniji su za matematičke discipline«, — »oni, koji izvan osjetila nisu za ništa sposobni, pogodni su za retoriku, politiku i zakone«, — »oni, jakog i snažnog duha, sposobni su za spekulativne nauke, ali također i za moralne i praktične«. S obzirom da su lične dispozicije različite, da se djeca i po njima razlikuju, učitelj treba da to ima u vidu »i prema naklonosti pojedinca da ih poučava«.⁴⁶

⁴⁴ Ibid., str. 86.

⁴⁵ Ibid., str. 91.

⁴⁶ Ibid., str. 94.

Duro Pulitika: Dalmatinski pejzaž (ulje)

Radi poticajnih razloga, Gučetić je naveo niz primjera da pokaže kako su ljudi uvijek težili za naukom i znanjem i kako znanje ima veliku moć. Filozof Kleant je po noći prosio kruh, a po danu išao u školu kod Krizipa, a Katon Utički pod stare dane, dolazeći na skupštinu senata, čitao je knjigu dok bi se senat skupljao. Gučetić još navodi da je Sokrat učio liru, a Orfej divlje zvijeri pripitomljavao muzikom.

Vrijeme, ispunjeno radom, donosi najveće zadovoljstvo. I zato Gučetić opet upozorava: »Ja vam kažem da nema većeg nesavršenstva od besposličarenja koje se uistinu može nalaziti ispod našeg plašta, pod kojim život ove mladeži postaje zarda, zarazan poput zraka koji nije pokrenut vjetrom ili poput vode koja ne teče.«⁴⁷

U odnosu na odgoj djevojčica — kako smo već rekli — Gučetić govori vrlo malo. Preporučuje roditeljima da ne puštaju djevojčice izvan kuće poslije navršene sedme godine »zbog opasnosti u koje mogu upasti«, da se ne miješaju sa svijetom, da ne budu znatiželjne, da ne gledaju kroz prozor, da se ne druže u kući s rodacima koji nisu stidljivi i čestiti. Preporučuje da kuhaju, peru, vezu, predu i tkaju, jer »bi ih nerad mogao navesti na lascivne i bestidne stvari«. Iznad svega preporučuje da »bude šutljive«, jer je šutnja za žene »veliki ukras«.⁴⁸

Da je Gučetić pisao po svom uvjerenju, u duhu svojih pogleda i u duhu svoga renesansnog doba, koje je znatno liberaliziralo položaj žene u pogledu njene nošnje, dotjerivanja i kulta ljepote, on bi kazao mnogo više i istaknuo svoje naprednije poglede. Ali, robujući u ovom pitanju utjecaju zastarjele literature, našao se i sam na njenom nivou i u atmosferi njenog vremena.

Govoreći o ulozi odgoja i obrazovanja sa stanovišta državne zajednice, Gučetić je u svom djelu »O ustrojstvu republika« kazao da su stari Dubrovčani i uza sve poteškoće shvaćali pravo značenje te uloge, te »podigoše vrlo lijepo zdanje na velikoj carinarnici za studij onih koji žele učiti«.⁴⁹

On i u ovoj knjizi, iz poticajnih motiva, ističe značaj učenja, te navodi ovaj primjer: »Znamo pak da nije bilo ispod časti velikom Pompeju da ode u školu na Rodos pošto je pobijedio cijeli Istok«. I dalje: »Knjižnice, koliko javne, toliko i privatne, proslavile su velika kraljevstva svijeta«. Odgoj i obrazovanje značajni su pokretači mira, blagostanja i napretka, pa — u vezi s tim — citira Aristotela koji je kazao da se dobrobit i

⁴⁷ Ibid., str. 97.

⁴⁸ Ibid., str. 99. i 100.

⁴⁹ Nicolo Vito di Gozze: »Dello stato delle Repubbliche« (cit. izd. v. bilj. br. 14), str. 362.

savršenstvo državne zajednice »sastoji od dobro odgojenih građana od kojih je sastavljena država«. Ovi građani »ako nisu od malena poučavani i dobro disciplinirani, kasnije je to teško postići«. A ako su dobro i brižno odgajani i kad kao ovakvi »dođu do stepena građanskog upravljanja i uzmu u ruke uzdu tog upravljanja, republika će postati tisuću puta sretna«.⁵⁰

I u ovoj knjizi, Gučetić pojedinačno raspravlja o ulozi nauka i umijeća u odgoju i obrazovanju mladog naraštaja, ističući osobitu vrijednost filozofije. »Znamo za sigurno — kaže on — da su ljudi bez znanja slike smrti ili poput kipova bez duha«, a kako je bilo i onih koji to nisu uvidali, zaključio je upozorenjem »da je neznanje majka svakog poroka«.⁵¹

Ovdje on donekle proširuje krug nastavnih sadržaja za školsku pouku, te kaže — prema Aristotelu — da djeca »u njihovoj nježnoj dobi« (misli na period od 7. do 14. godine) uče leterariu, gimnastiku, oblikovanje i muziku. Pod leterariu spadaju: gramatika, retorika, logika i poetika; pod gimnastiku idu: vježbanje mačem, lov, skakanje, plesanje, jahanje, igra loptom i druge slične vježbe; pod oblikovanjem razlikuje: slikanje, vaganje i crtanje; pod muzikom navodi vokalno i instrumentalno suglasje.

Učenje tih predmeta treba da posluži osposobljavanju za konkretan život i rad. Ističući npr. važnost retorike, Gučetić kaže da je ona potrebna i korisna svima »onima, koji su rođeni za roditelje, za prijatelje, za domovinu«. Ili, naglašavajući vrijednost likovnog oblikovanja, on ističe da njegovo poznavanje omogućuje ljudima »da ne bi bili prevareni kod upravljanja kućem i to kad kupuju posude, kipove, radove u drvu, mramoru, kuće, posjede i druge stvari, pa i kod kupnje konja i drugih životinja«, pri čemu će uvijek lakše razlikovati »ružno od lijepoga, razmjerno od nerazmjernoga«.⁵²

Među Gučetićevim pedagoškim pogledima važno mjesto zauzima i pitanje poštivanja koje mladi ukazuju starijima, odnosno djeca prema roditeljima, a naročito sin prema ocu. Djeca trebaju — kaže on — »iznad svega častiti i poštivati roditelje, a osobito u njihovoj starosti, pa i kad su umrli«.⁵³ U razmatranju ovog pitanja, on se izdašno služi mislima i formulacijama iz Platonovih »Zakona«.⁵⁴

⁵⁰ Ibid., str. 390.

⁵¹ Ibid., str. 394.

⁵² Ibid., str. 398.

⁵³ Nicolo Vito di Gozze: *Governo della famiglia*, str. 70.

⁵⁴ Usp. Platon: »Zakoni«, Zagreb 1957. str. 122—123 i 352.

Nikola Gučetić je umro 24. I 1610. godine u Dubrovniku. Živio je i stvarao, dakle, u vrijeme kasne renesanse, u vrijeme reformacije i kontrareformacije, u vrijeme kad se pomalo gasila ekonomska moć njegova grada. Bilo je to prelomno doba, sa mnogo idejnih i društvenih previranja, sa nizom latentnih i ispoljenih, kriza ne samo u ekonomskoj i političkoj strukturi društva, nego i u porodici i u ljudima pojedinačno.

Gledajući na odgoj i obrazovanje kao važne faktore u životu porodice i društva, on je pravilno shvaćao da su to faktori na kojima se zasniva sigurnost postojanja, kontinuitet napretka i blagostanje budućnosti. Uklapajući u svoje poglede pedagoške projekte antike, on je, kao antitezu odgojnoj tradiciji srednjega vijeka, isticao i zastupao cjelovit i harmoničan razvoj mlade ličnosti, usmjerenost odgoja i obrazovanja k tome cilju. Ponekad je doduše, kruto akceptirajući neke stavove prošlosti, osobito iz literariziranog didaktizma kršćanske katehetike i filozofije, unašao u svoje poglede i anahroni duh tih stavova, osobito s obzirom na odgoj ženske djece i omladine. Kao pedagoški mislilac, najviše je svoj kad se osvrće na konkretne odgojne prilike svoga grada i kad mu takvi osvrti služe osnovom samostalnog meditiranja.

Zanimljivo je istaći da je Gučetić odlično zapažao i da je često bio otvoren i dobronamjeren kritičar tih prilika u Dubrovniku. Takav je on i u nekim svojim drugim djelima, zbog čega je imao i osjetnih neugodnosti.⁵⁵ Kao pisac, pokazao je »znatnu originalnost, široko poznavanje filozofske literature i ne očekivano samostalan način obrade«.⁵⁶ Neka njegova djela ostala su i u rukopisu.⁵⁷

On je, baveći se teoretskim pitanjima društvenog života, naglašavao da je u tom životu štetno i siromaštvo i bogatstvo, zalagao se za humanizaciju odnosa između gospodara i slugu, između plemića i kmetova. To pokazuje i njegova temperamentna kritika nekih dubrovačkih plemića, koje naziva barbarima, jer »čine da crknu njihovi kmetovi«, ne stide se »dodavati nove obaveze i nesnošljive terete« i ne obaziru se na to »da li rađaju ili

⁵⁵ Vidjeti: Antonin Zaninović: »Drugo izdanje djela Nikole Gučetića *Discorsi sopra le metheore d'Aristotele*« — »Anali Histozijskog instituta u Dubrovniku«, II, Dubrovnik 1953.

⁵⁶ Veselin Kostić: »Platonski dijalozi Nikole Vidova Gučetića« — »Zbornik istorije književnosti SANU«, knj. 3., Beograd 1962., str. 99.

⁵⁷ Vidjeti: Šime Jurić: »Kodeksi urbinske knjižnice...« — »Radovi Instituta JAZU u Zadru«, I, Zagreb 1954., str. 318.

ne rađaju posjedi«, pa zaključujući naglašava: »Ovakvi vladaju Republikom!«⁵⁸

Aludirajući na takve, a u duhu svojih uvjerenja, on ističe, da bi se svi položaji u državi trebalo da stiču vrlinama i znanjem. Razumije se da je Gučetić, istupajući tako, imao i niz ličnih neprijatelja. Stoga je Aldo, izdavač Gučetićeve djela »O ustrojstvu republika«, obraćajući se čitaocima na kraju te knjige i predstavljajući njena autora, preporučio, da s pažnjom čitaju to djelo ovog pisca, »kojeg ipak neki od najneukijih sugrađana žele da podejene više iz zlobe, nego li iz znanja«, te ako ih slučajno neki momenat iz knjige potpuno i ne zadovolji, neka autora nastoje »opravdati i radije mu se diviti kao razboriti, obrazovani i uviđavni ljudi«, nego da pristanu »uz zlobnike i glupane koji ga prekoračaju«.⁵⁹

Pišući ova svoja djela talijanskim jezikom, koji je, počev od Dantea, poprimao ne samo u književnosti nego i u nauci sve veće uvažavanje i upotrebljivost, a naročito u doba rinascimento, kad je i cjelokupna talijanska kultura dobila svjetsko značenje, Gučetić je preko tog jezika imao u vidu širi krug čitalaca. I zaista, njegova su djela bila tražena i čitana ne samo u Dubrovniku i u ostalim dalmatinskim gradovima, nego i u Italiji, Španiji, Francuskoj i drugdje. Pa iako nije pisao jezikom svoga naroda, iz kojega je potekao, on je intimno poštivao i volio naš jezik, nazivajući ga »la mia lingua materna«.⁶⁰

Možemo biti ponosni što je i pero Nikole Gučetića, našeg čovjeka, dalo stvaralački doprinos pedagogiji humanizma. On je naš prvi značajniji pedagoški pisac, koji je stvarao na našem tlu i čije pedagoško ostvarenje ima znatnu pedagoško-historijsku vrijednost i to ne samo u okviru naših, nego i evropskih relacija.

⁵⁸ Nicolo Vito di Gozze: »Governo dela famiglia«, str. 103.

⁵⁹ Nicolo Vito di Gozze: »Dello stato delle Repubbliche«, str. 443.

⁶⁰ »Enciklopedija Jugoslavije«, sv. 3., Zagreb 1958., str. 634.

Dubrovnik u mediteranskom brodarstvu sedamnaestog stoljeća

JOSIP LUETIĆ

U razdoblju od 1597. do 1604. u sastavu trgovačke mornarice Dubrovačke republike bilo je registrirano u službenim knjigama oko 125 jedrenjaka, uglavnom tipova galijuna i nava. Određene državne brodske pristojbe za te jedrenjake plaćali su glavni suvlasnici tih brodova iz ovih mjesta dubrovačke države: sa Pelješca njih osam, iz Zatona sedam, iz Cavtata, Trstenoga, Slanoga i Koločepa po pet, dok ih je iz Šipana dva, a iz Omble, iz Brsečina i iz Broca po jedan. Za ostale jedrenjake nije posebno pobilježeno u tim službenim spisima označeno odakle su, ali se lako zaključuje da su uglavnom bili iz grada Dubrovnika. Među tim suvlasnicima brodova, koji su plaćali brodske pristojbe, spominju se ove dubrovačke vlasteoske obitelji: Crijević, Palmotić, Bobaljević, Bunić, Ragnina, Getaldić, Pucić i Gundulić, koji su plaćali samo za osam jedrenjaka ili su u tim jedrenjacima bili glavni suvlasnici. Tada se spominju ostala imena brodovlasnika, suvlasnika ili kapetana iz ovih dubrovačkih građanskih obitelji: Martolosić, Jerinić, Aligreti, Bratić, Brsečina, Radulović, Letjela, Šaletović, Veselinović, Balak, Nenčić, Bakaljauš, Montanjić, Glegjević, Letica, Ljubaković, Mrnara, Kuljevan, Orbini, Barbijerić, Pracatović, Dolistić, Vuga, Cvjetković, Jakšić, Zubović, Bešlinović.

Za 1604. godinu utvrdio sam ovakvo stanje trgovačkog brodovlja Dubrovačke republike: 32 nava, 11 galijuna i 23 jedrenjaka ostalih tipova. Dakle, sveukupno je bilo oko 66 jedrenjaka sa ukupnom veličinom od oko 17.500 kara broskog kapaciteta. Tada Dubrovčani imaju 17 brodova velike nosivosti od 500 do 900 kara, dok su 14 jedrenjaka nosivosti od 200 do 500 kara. (Ti veliki dubrovački trgovački brodovi će ploviti samo još jedan decenij). Tada je na brodovima dubrovačke trgovačke mornarice plovilo ukupno preko 3.500 pomoraca.

U to se vrijeme od poznatijih jedrenjaka spominje najveći nav od 900 kara kapetana Iva Zlatara, onda nav od 700 kara kap. Vicka Martolosića, pa nav nasljednika Vicka Bratića nosivosti 600 kara, kao i nav »Santissima Madonna delle Grazie« od 550 kara veličine.